

Wojciech Walat

"Patologie w cyberprzestrzeni : profilaktyka zagrożeń medialnych", red. Danuta Morańska, Dąbrowa Górnicza 2015 : [recenzja]

Edukacja - Technika - Informatyka nr 2(20), 345-351

2017

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

WOJCIECH WALAT

Recenzja

Review

Doktor habilitowany profesor UR, Uniwersytet Rzeszowski, Wydział Pedagogiczny, Zakład Dydaktyki i Systemów Edukacyjnych, Polska

**Danuta Morańska (red.), Patologie w cyberprzestrzeni.
Profilaktyka zagrożeń medialnych, Wyd. Naukowe Wyższej
Szkoły Biznesu w Dąbrowie Górniczej, Dąbrowa Górnicza 2015,
ss. 310, ISBN 978-83-64927-35-5, Format B5**

W publikacji znalazły się artykuły akcentujące fakt, iż z jednej strony technologie informacyjno-komunikacyjne stały się narzędziem poznawczym o niespotykanych dotychczas możliwościach, ułatwiającym wymianę informacji, edukację, realizację zadań zawodowych, a z drugiej dzięki swoim cechom szczególnym, takim jak otwartość i nieograniczoność w dostępie i przekazie informacji, stanowią przestrzeń do ryzykownych i patologicznych zachowań, narażając internautów, szczególnie młodych, na niebezpieczeństwa i zagrożenia. Monografia złożona jest z 29 dobrze ze sobą skorelowanych opracowań wprowadzających Czy-

telników (studentów pedagogiki, nauczycieli oraz badaczy zajmujących się problemami edukacji medialnej) w zadaną w tytule monografii tematykę.

Publikację otwiera ciekawy rozdział wstępny, w którym Erich Petlák opisuje zjawisko cyfrowej demencji, twierdząc, iż podstawowym założeniem jej występowania jest zbyt intensywny wpływ na nasz mózg różnych rodzajów technik cyfrowych wywołujących zmniejszenie jego aktywności.

W kolejnym rozdziale Danuta Morańska słusznie dowodzi, iż jedną z najważniejszych kompetencji dla współczesnego człowieka jest racjonalność korzystania z nowych narzędzi informatycznych. Wykształcenie kultury korzystania z nowych technologii tak, aby służyły człowiekowi, stanowi fundamentalne wsparcie dla jego rozwoju. Wczesny wiek dzieci rozpoczynających kontakt z nowoczesnymi technologiami postawił przed dorosłymi bardzo ważne i odpowiedzialne zadanie związane z wykształceniem u dzieci świadomości, a w konsekwencji kultury korzystania z nowych mediów.

Stanislava Hoferková i Václav Bělík koncentrują się na występowaniu niebezpiecznych praktyk komunikacyjnych w środowisku internetowym oraz funkcjonowaniu systemu profilaktyki dla tych zjawisk stosowanych w szkołach czeskich.

W kolejnym rozdziale Lilianna i Mirosław Lakomy przedstawiają historię współczesnego whistleblowingu, która zatoczyła już prawdziwe koło. Na początku tej drogi Daniel Ellsberg w latach 70. XX w. wślawił się demaskacją rządu Richarda Nixona. Era cyfrowa oparta na funkcjonowaniu crowdsourcingowych social mediów należy natomiast do Juliana Assange'a – twórcy serwisu Wikileaks, który podał do publicznej wiadomości bogatą dokumentację dowodzącą poważnego kryzysu współczesnej demokracji. W efekcie tych działań nastąpiło wykształcenie się specyficznej kultury hakytywizmu polegającej na tym, że każdy użytkownik sieci może się przyczynić do ujawnienia faktów obciążających nieuczciwych polityków. Za przykładem Wikileaks powstały podobne serwisy w Rosji (Ruleaks), Polsce (Palileaks, POleaks) czy Watykanie (Vatileaks).

Z kolei Elżbieta Sanecka w rozdziale Efekt rozhamowania online wśród dzieci i młodzieży przyczyny i konsekwencje dokonuje przeglądu przyczyn i funkcjonowania efektu rozhamowania on-line będącego jednym z podstawowych psychologicznych procesów istniejących w cyberprzestrzeni, w tym jego dwóch form – samoujawniania on-line i obraźliwego zaczepiania. Autorka przedstawiła również pozytywne i negatywne konsekwencje rozhamowania w internecie oraz czynniki przyczyniające się do powstania tego zjawiska.

Przeglądu badań związanych z zagubieniem współczesnego człowieka w cyberprzestrzeni dokonała Romana Soleckiego, wskazując, że zarówno przyczyną, jak i konsekwencją jest nieumiejętność prawidłowego funkcjonowania w rzeczywistości off-line. Dowodzi, że to nie sam świat wirtualny niesie w sobie

patologię, ale staje się on miejscem ucieczki od bolesnych stanów emocjonalnych i trudu pracy nad sobą, a także przestrzenią kompensacji niepowodzeń codzienności. Odwołując się do raportów z badań dotyczących „życia” człowieka w sieci, Autor proponuje działania z zakresu profilaktyki integralnej i zintegrowanej, które mogą pomóc w przeciwdziałaniu destrukcji osobowości.

Joanna Worona w rozdziale *Współczesne zagrożenia w cyberprzestrzeni – aspekt prawnomiędzynarodowy* przedstawia krótkie zestawienie zagrożeń, które mają swoją genezę w tradycyjnej formie i początkowo były ściśle związane ze światem realnym. Uzyskanie przez wielomilionową rzeszę użytkowników dostępu do sieci globalnej umożliwiło transfer takich zjawisk, jak *stalking*, pornografia dziecięca, cenzura i mowa nienawiści, do nowej wirtualnej przestrzeni. Eskalacja tych zachowań związana jest z nagłą potrzebą ich prawnej regulacji, zwłaszcza na szczeblu międzynarodowym, gdyż jedynie uniwersalna harmonizacja przepisów w tym zakresie spowoduje skuteczną walkę z tymi niebezpiecznymi treściami.

Przeglądu zagadnień związanych ze współczesnymi zagrożeniami wynikającymi z powszechnej informatyzacji podjął się Aleksander Piecuch. Zwrócił on uwagę na kierunki i sposoby wykorzystywania sieci informatycznych i komórkowych. W opracowaniu szczególną uwagę poświęca konsekwencjom obecności człowieka w wirtualnym świecie. Píše, iż różnorodność zagrożeń jest już na tyle duża, że wymaga nieco szerszego omówienia, szczególnie zważywszy na to, że świadomość społeczna w tym zakresie jest stosunkowo niska.

Podobnie w rozdziale zatytułowanym *Patologie technologiczne – nowy rodzaj zagrożeń w społeczeństwie informacyjnym* Lesław H. Haber i Katarzyna Garwol potwierdzają (przywołując liczne wyniki badań w tym zakresie) powszechne odczucie, iż we współczesnym świecie pojawiła się nowa forma uzależnień związanych z patologicznym korzystaniem z wynalazków współczesnej technologii teleinformatycznej. Jednocześnie wskazują oni, że grono tego typu uzależnień powiększa się wraz z pojawieniem się na rynku nowych produktów z zakresu IT, a obecnie można już mówić o uzależnieniu m.in. od komputera, internetu, telefonów komórkowych, poczty e-mail czy SMS-ów.

Rozdział *Cyberprzestrzeń a istota wybranych zagrożeń społecznych dla bezpieczeństwa współczesnego człowieka* napisany przez Czesława Marcinkowskiego stanowi próbę przedstawienia i usystematyzowania wybranych problemów bezpieczeństwa współczesnego człowieka w aspekcie rozwoju cyfrowych technologii informacyjnych. Autor stawia tezę, iż wielowątkowa analiza problemu pozwala założyć, że istota szeroko rozumianego bezpieczeństwa człowieka w cyberprzestrzeni – przy uwzględnieniu wszystkich zagrożeń i wyzwań – ma charakter transgraniczny i koherencyjny.

Aleksandra Łysik w rozdziale *Patologie w cyberprzestrzeni. Psychologia sprawców przestępstw internetowych* słusznie zakłada, iż w celu skutecznego

zwalczania przestępczości w internecie konieczne jest zrozumienie motywów, jakie kierują działalnością przestępców w cyberprzestrzeni. Dzięki analizie ich psychologii, czynników emocjonalno-behawioralnych oraz metod postępowania możliwe jest zarysowanie ich profilu psychologicznego. Autorka dowodzi, iż prawidłowo opracowana sylwetka psychologiczna przestępcy ma kluczowe znaczenie dla ujęcia sprawcy czy jego potencjalnych naśladowców i może istotnie pomóc w prewencji przyszłych podobnych działań.

W kolejnym rozdziale Eugenia Smyrnova-Trybulska i Amadeusz Brachaczek przedstawiają ciekawe wyniki pilotażowych badań własnych dotyczących niektórych patologicznych zjawiskach przemocy internetowej (cyberprzemocy) i jej zapobieganiu w aspektach pedagogicznych i społecznych. Autorzy stawiają tezę, iż należy zachować bilans między zapobieganiem temu patologicznemu zjawisku wśród młodzieży, prowadząc programy informacyjno-prewencyjne wśród uczniów, rodziców i nauczycieli, a jednocześnie promując wielkie zalety globalnej sieci internetu i celowe pomyślnie ukierunkowane wykorzystanie go do nauki i rozwoju.

Justyna Szostek-Aksamit i Magdalena Bolek w rozdziale *Poradnictwo psychologiczne a samodzielna diagnoza internetowa – alternatywy czy komplementarne sposoby uzyskiwania pomocy? Możliwości i dylematy* na podstawie obserwacji przeprowadzonych na Uniwersytecie Śląskim przedstawia możliwości i zagrożenia, jakie niosą ze sobą portale samorozwojowe oraz porady internetowe wykorzystane w pracy psychologa. Wskazują na fakt, iż samodzielne poszukiwanie informacji i próby autodiagnozy poprzez portale i strony internetowe stanowią dziś pierwsze ogniwo, dzięki któremu młode osoby potrzebujące pomocy psychologicznej mają szansę ją odnaleźć – niestety wybór tych form samopomocy pociąga za sobą również znaczne ryzyko.

W rozdziale czternastym Kamila Wawrzycka i Dominika Wójcik poszukują odpowiedzi na pytanie: *Czy spontanicznie tworzące się grupy internetowe rzeczywiście pomagają?* W odpowiedzi na rzeczywiste sytuacje kryzysowe dotyczące daną grupę osób czy jednostkę tworzą się spontanicznie „internetowe grupy pomocy”, które odnoszą się do rozmaitych sytuacji, np. w celu zbiórki pieniędzy na rzecz chorego dziecka czy poszukiwania osób zaginionych. I właśnie grupy poszukiwań zaginionego wrocławskiego studenta dotyczy analiza przeprowadzona w tym artykule.

Karina Atlas w rozdziale *Przejście pomiędzy normalnością a uzależnieniem. IAD (internet addiction disorder) w perspektywie psychologicznej* pisze, iż w literaturze przedmiotu obecne są różne terminy, którymi określa się budzące kontrowersje uzależnienie od internetu (IAD). Autorka potwierdza rosnące zainteresowanie badaniami nad tym zjawiskiem, a wyniki już zrealizowanych badań wskazują wysokie zapotrzebowanie w zakresie opieki i terapii osób nadużywających internetu. Choć bezpośrednio czynniki leżące u podstaw IAD są nadal

nieznane, to widoczne jest wyraźne podobieństwo do zespołów uzależnień od substancji (choć bez intoksykacji). Z artykułu dowiadujemy się, że w badaniach zidentyfikowano pewne cechy internetu, które mogą stanowić gratyfikację dla użytkownika.

W rozdziale szesnastym Aneta Uszkiewicz pisze o problemie pornografii dziecięcej i wykorzystywania seksualnego w sieci, którego ofiarami padają w większości dzieci. Porusza w nim aspekt prawny, który wobec globalnego charakteru internetu dotyczącego pornografii i wykorzystywania seksualnego nie jest do końca wolny od błędów i nie dostosowuje w pełni polskiego prawodawstwa do zapisów międzynarodowych konwencji.

Agata Junger w kolejnym rozdziale podjęła ciekawą próbę charakterystyki zespołu uzależnienia od internetu w zakresie diagnozy, rozpowszechnienia oraz możliwości leczenia. Przedstawiła analizę i usystematyzowanie dotychczasowej wiedzy w obszarze definicji, objawów, faz rozwoju, typów oraz narzędzi używanych do diagnozowania zespołu uzależnienia od internetu.

W rozdziale osiemnastym Anna Chodorowska omawia zakres znaczeniowy terminu *cyberbullying* oraz pokazuje różnice zachodzące między pojęciami *bullying* a *cyberbullying*. Wskazuje, iż czołowi badacze tematu zauważają, że sam termin *cyberbullying* jest słabo dopracowany (nie jest jasno zdefiniowany). Brak jest również definicji prawnej tego pojęcia. W dalszej części przedstawia skalę tego zjawiska oraz przytacza wyniki polskich i międzynarodowych badań w tym obszarze.

W rozdziale *Cyberprzemoc w opinii i doświadczeniach studentów* Irena Bekier prezentuje ujęcia definicyjne, charakterystyczne cechy tego zjawiska, dokonuje przeglądu prowadzonych badań, wskazuje na skalę problemu i podaje przykłady kampanii społecznych w Polsce mających na celu zapobieganie cyberprzemocy. Artykuł zawiera prezentację wyników badań własnych obejmującą zarówno opinie, jak i osobiste doświadczenia studentów Uniwersytetu Przyrodniczego w Poznaniu w byciu odbiorcą przemocy elektronicznej.

Rozdział dwudziesty zawiera charakterystykę zjawiska cyberpornografii z wykorzystaniem prawnej oraz pedagogicznej perspektywy oglądu. Karina Kozłowska i Agata Łopatkiewicz zaznaczają, iż w interdyscyplinarnym ujęciu rozważenia wymaga prawna kwalifikacja pornografii internetowej, ze szczególnym uwzględnieniem kategorii wiekowej jej uczestników. Autorki w dalszej analizie obejmują problematykę pedagogicznych konsekwencji cyberpornografii z udziałem nieletnich wraz z próbą nakreślenia modelu profilaktyki przeciwdziałającej negatywnym skutkom tego zjawiska.

Marta Romańczuk-Grącka poddaje analizie wprowadzone ustawą z 25 lutego 2011 r. o zmianie ustawy – Kodeks karny nowe przestępstwo polegające na podszywaniu się pod inną osobę i wykorzystanie jej wizerunku lub innych jej danych osobowych w celu wyrządzenia jej szkody majątkowej lub osobistej (art. 190a

§ 2 k.k.), powszechnie określane jako kradzież tożsamości lub niekiedy cyberstalking. Píše, że ani jedno, ani drugie określenie nie odzwierciedla w pełni istoty określonego w ustawie zachowania, choć zawiera wiele elementów wspólnych. Autorka poddaje analizie prawnodogmatycznej znamiona ustawowe tego przestępstwa oraz uwarunkowania środowiskowe wynikające z własności cyberprzestrzeni ułatwiających jego popełnienie.

W kolejnym rozdziale Justyna Sapała zwraca uwagę na coraz częściej stosowane w cyberprzestrzeni mechanizmy manipulacji, które przyczyniają się do kształtowania świadomości społecznej. Autorka zalicza do głównych narzędzi manipulacji: personalizację, reklamę, dystrybucję informacji i kreowanie marki oraz wskazała ich istotny wpływ na świadomość społeczną. Poruszony został również istotny aspekt obrony przez manipulacją.

Imrich Ištván zwraca uwagę na kwestię łączności pomiędzy agresywnością studentów i regularne „konsumujących” gry komputerowe z agresją i przemocą. Píše, iż wynika to nie tylko z powodów manifestacji agresji uczniów w świecie wirtualnym, ale i realnym. Dla potwierdzenia tezy przedstawia wyniki badań własnych w szkołach podstawowych i średnich w Preszowie.

W rozdziale *Internet jako miejsce handlu substancjami psychoaktywnymi* Ewa Karolczak-Wawrzala píše o szybko rozwijającym się i wciąż ewoluującym zjawisku elektronicznego handlu substancjami psychoaktywnymi. Podkreśla istnienie bezradności organów ścigania w tym zakresie, zagrożenia wynikające z tego procederu, a także globalny zasięg zjawiska.

Mateusza Klimka dowodzi, iż dynamiczny rozwój technologii komputerowych i internetowych przyniósł zarówno wiele korzyści, jak i wiele zagrożeń, takich jak różnego rodzaju uzależnienia czy cyberprzestępczość. Autor wskazuje na wielowymiarowy problem funkcjonowania hazardu w sieci internetowej, skalę tego problemu i kierunek rozwoju tej działalności.

W kolejnym rozdziale Sylwia Pieniążek podjęła próbę uchwycenia specyfiki obrazu ciała u kobiet chorujących na anoreksję. Píše, iż wybór tematyki był podyktowany narastającym problemem zaburzeń odżywiania w coraz młodszych grupach wiekowych. Dowodzi, że powodem owego wzrostu jest zmiana norm kulturowych określających „idealne” rozmiary i sylwetki kobiet promowanych przez środki masowego przekazu, a także panuje generalny trend społeczno-kulturowy idealizujący szczupłą sylwetkę, zwany socjokulturowym modelem anoreksji.

Anna Waligóra-Huk podejmuje temat: *Hikikomori – jako forma uzależnienia od internetu...* na podstawie badań własnych. Ich celem było poznanie opinii nauczycieli w zakresie syndromu *hikikomori* i szerzej – w zakresie uzależnienia dzieci i młodzieży od internetu. Artykuł podsumowano wnioskami z przeprowadzonych badań i wskazówkami dla praktyki pedagogicznej. Autorka zauważyła pozorną znajomość tematu wśród nauczycieli, rzeczywistości niezdających sobie sprawy z wagi zagrożenia.

Monografię zbiorową zamyka rozdział dotyczący wpływu telewizji na zdrowie fizyczne dzieci i młodzieży: *Domowy mebel czy narkotyk? Wpływ telewizji na zdrowie fizyczne dzieci i młodzieży* autorstwa Doroty Grądzkiej. Wskazuje ona na zaniedbania takich dziedzin profilaktyki zdrowotnej, jak: ruch i aktywność fizyczna, nawyki żywieniowe i unikanie zachowań ryzykownych. Przytacza i zestawia wyniki badań naukowych w wymienionych obszarach, prowadzonych w różnych krajach na przestrzeni ostatnich trzech dziesięcioleci. Argumenty zawarte w artykule skłaniają Czytelnika do refleksji na temat bezpiecznego i rozsądnego korzystania z odbiorników telewizyjnych.

Prezentowaną monografię charakteryzuje dobry układ tematyczny 29 rozdziałów dokonany przez Redaktorkę oraz wysoki poziom znajomości przez poszczególnych Autorów zagadnień merytorycznych i metodycznych związanych z teoretyczno-praktycznymi uwarunkowaniami patologii występujących w cyberprzestrzeni, a także profilaktyki zagrożeń medialnych. Opracowania bazują w większości przypadków na empirycznym weryfikowaniu postawionych hipotez, dzięki czemu mają wysokie walory naukowe.